



TEFSİR METODOLOJİSİNDE SARF İLMİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Emrullah ÜLGEN*

Öz

Dilbilimsel faaliyetlerin başladığı ilk dönemlerden itibaren, yapısal analizlerle kelimelerin biçimsel hususiyetleri izah edilmeye çalışılmaktadır. Bu da gerek dini gerekse edebî metinlerin anlaşılmasında sarf ilmini önemli bir konuma getirmektedir. Her ne kadar sarf ilminin; esbâb-ı nüzul, nasih-mensûh, i'râbu'l-Kur'ân, emsâlu'l-Kur'ân gibi tefsir metodolojisindeki zorunlu ilimler kategorisinde olup olmadığıyla ilgili bir ittifaktan söz edilemeye de birçok argüman, bu ilmin en az bu disiplinler kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Müfessirler, ayet lafızlarını tahlil edip lafzın delaletini tespit etmekte katkıları olan bu ilimden azamî ölçüde istifade etmişlerdir. Zira ayetlerin daha iyi anlaşılması, öncelikle kelime yapısının doğru analiz edilerek biçimsel özelliklerinin ortaya çıkmasıyla mümkün olmaktadır. Bu da lafzın köküyle ilgili muhtemel formların en doğru olanını tespit eden ve aynı biçimli kelimeler arasındaki farklılıkları ortaya koyan sarf ilmiyle mümkün olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tefsir, Sarf, Sarf İlmi, İştikâk.

The Importance And Position of Sarf (Arabic Morphology) in Tafseer Methodology

Abstract

From the early ages, when the linguistic activities started, the words' formal characteristics have been tried to be explained with the structural analysis. This carries the Arabic morphology to an important point in understanding both religious and literary texts. Although we cannot talk about a consensus on whether the Arabic morphology is a necessary knowledge category inside the tafseer methodology like esbâb-ı nüzul, nasih-mensûh, i'râbu'l-Quran, emsâlu'l-Quran, a lot of arguments reveal that this knowledge is as important as these disciplines at least. To the maximum extent, the exegetes benefit from this knowledge, which has a contribution to the detecting the existing of words by analyzing the verse words. So, for a better understanding of the verses, primarily it is necessary to reveal the formal characteristics of the words by analyzing the structure of them correctly. So it becomes possible with the grammar knowledge, which

* Yrd. Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, e-mail: eulgen230@hotmail.com

reveals the differences amongst the same formed words and detects the most accurate one of the possible forms related to the origin of the word.

Key words: Quran, Commentary, Grammar, Grammar Knowledge, Derivation.

Giriş

Kur'ân tefsirini manevî bir sorumluluk addeden müfessirler, onu daha iyi anlamak ve anlatmak maksadıyla nüzulünden itibaren büyük gayretler içerisine girmişlerdir. İlk dönemlerde daha çok tefsir materyallerinin bir araya getirilmesi şeklinde ortaya çıkan bu çabalar, daha sonraları esbâb-ı nuzûl, nasih-mensûh; i'râbu'l-Kur'ân, emsâlu'l-Kur'ân gibi Kur'ân'a özgü ilmi disiplinlere dönüşmüştür. Bunlarla birlikte kelime ve cümle formlarını inceleyen dilbilimin temel alanlarından (luğat, nahiv, sarf) da azami ölçüde istifade etmişlerdir.

Dilbilimsel çalışmaların başladığı erken dönemlerden itibaren kaynaklarda, kelimenin yapısıyla ilgili tahlillerin çokça yer alması, gerek dini gerekse edebî metinlerin anlaşılmasında sarf kurallarının önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte sarf ilminin, müfessirin bilmesi zorunlu ilimler kategorisinde sayılıp sayılmayacağıyla ilgili metodolojik düzeyde bir ittifakın olduğu söylenemez. Mesela; Suyûtî ve Zerkeşî gibi âlimler, müfessirin bilmesi gerekli ilimler kategorisinde bu ilmi özellikle zikrederlerken,¹ Âlûsî'nin bu konudaki yaklaşımının çok net olduğu söylenemez. Âlûsî, Kur'ân tefsirinin nasıl yapılması gerektiğiyle ilgili metodolojik bilgiler ihtiva eden tefsirinin mukaddimesinde nahiv, luğat, belağat gibi dilbilimin çeşitli alanlarında yetkinliğin gerekliliğinden bahsetmektedir. Ancak bu bağlamda sarf ilminin gerekliliği ile ilgili -Suyûtî'nin konuyla ilişkin tespitini aktarma haricinde- herhangi bir değerlendirmede bulunmamaktadır.² Tefsir metodolojisinde en az diğer ilimler kadar önemli olan bu ilmin, gerek tefsire ışık tutan mukaddimelerde gerekse ulûmu'l-Kur'ân eserlerinde yeterince ele alınmaması oldukça dikkat çekicidir.

Müfessirler, dilbilimin diğer disiplinleri gibi kelime yapısını analiz ederek biçimsel bir takım hususiyetleri ortaya çıkaran sarf ilminden de azamî ölçüde istifade etmişlerdir. Müfessir, en doğru manaya ulaşmak için müşkil,

¹ Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İbn-i Kesîr, Beyrut, 2002, c. II, s. 1210; Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedreddîn Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Darut-Turâs, Kahire, ty., c. I, s. 297.

² Âlûsî, Ebu's-Senâ Şehâbeddîn Mahmûd b. Abdillâh, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1985, c. I, s. 6.

müşâbih ve müşterek kelimeler arasındaki farklılıkları bu ilim sayesinde ortaya koyabilmektedir. Ayrıca bu ilmin kurallarından yararlanarak kelimenin iştikâkı ve siğası gibi biçimsel durumlarından mana inceliklerine ulaşmaktadır.

Kur'ân tefsirinde sarfı önemli kılan faktörlerin başında lafızlardaki yapısal farklılıkların, ayetin gramatik yapısını (i'râbını) etkilemesidir. Kelimelerin ayet terkiibindeki görevlerine bağlı olarak da cümle düzeyinde birtakım anlamsal farklılıklar meydana gelmektedir.

Tefsir-sarf ilişkisini ortaya koyan diğer bir argüman da tefsir ile ilgili tanımlarda, sarfın niteliklerinin öne çıkarılmasıdır. Ebû Hayyân şöyle bir tespit yapmaktadır: "Tefsir ilmi, Kur'ânî lafızların telaffuz keyfiyeti ile delaletlerini, müfred ve terkib haldeki hükümlerini ve terkip durumunda yükledikleri manaları araştıran bir ilimdir."³ Özellikle tanımda geçen '(lafızların) müfred haldeki hükümleri' şeklindeki kayıt, kelimenin biçimsel hükümlerini izah eden sarfı doğrudan ilişkili olduğunu ifade eder.

Tefsir-sarf ilişkisine delalet eden hususlardan biri de sahih kıraatlerin tayîn ve tercihinde sarf kurallarına mutabakatın temel kriterler arasında yer almasıdır. Kıraat âlimleri, genelde Arap nahvi özelde ise sarf kurallarına aykırı yapıları, sahih kıraatler kategorisinde değerlendirmemektedirler.⁴ Buna rağmen özellikle Suyûtî'nin *el-İtkân* ile Zerkeşî'nin *el-Burhân*'ı başta olmak üzere ulûmu'l-Kur'ân kaynaklarında bu konunun yeterince işlenmemesi kanaatimizce önemli bir eksikliklerdir. Hâlbuki Kur'ân tefsirinde kıraat ilminin gerekliliği hususunda müfessirlerin hemfikir oldukları bilinmektedir.

1.Kavramsal Çerçeve

Sarf ilmi, tarihsel süreç içerisinde التصريف, اشتقاق, الصّرف gibi birtakım kelimelerle temsil edilmiştir. Günümüzde bu lafızların farklı alanları temsil ettiği düşünüldüğünde bir kavram belirsizliğinin olduğu söylenebilir. Bu ilmin teorik çerçevesinin ortaya konması için öncelikle bu belirsizliğin giderilmesini gerekir.

a.Luğâvî Anlam

الصّرف / تصريف sülâsî-mücerred fiil kökünden müştak v-cvrf ile bu kökün bir türevi olan التصريف kelimeleri; bir şeyi döndürme, değiştirme ve dönüştürme (تحويل, تبديل, تغيير) anlamlarına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle

³ Ebû Hayyân, Esirüddin Muhammed b. Yusuf el-Ceyyânî el-Endelüsî, *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhîr*, Dârü'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, c. I, s. 121.

⁴ İbrâhîm, Nebîl b. Muhammed, *İlmü'l-Kıraat*, Mektebetu't-Tevbe, Riyâd, 2000, s. 37.

bir şeyi ilk haline döndürmek, bir şeyi bir halden diğer bir hale tebdil etmek ya da bir şeyi kendisinin dışında başka bir şeye dönüştürmek manalarında kullanılmaktadır. Örneğin; صَرَفْتُ الصِّبْيَانَ 'Çocukları başka bir yere naklettim.'; صَرَفْتُ اللّٰهَ عَنْكَ اَذَى 'Allah (cc)! Sendeki sıkıntıyı gidersin (hayırlı bir şeye tebdil etsin)!'; مِنْ مَّكَانٍ تَصْرِيفُ الرِّيحِ وَالسَّحَابِ 'rüzgarın ve bulutun bir yerden başka bir yere nakledilmesi (mekanun değişmesi)' şeklindeki kullanımlar, yukarıda zikredilen kök anlamlarla doğrudan ilişkili oldukları görülmektedir.⁵

b. Terimsel Anlam

Sarf ilmi, teşekkül evresinde daha çok التصريف ve اشتقاق kelimeleriyle temsil edilirken, günümüzde ise الصَّرْفُ kelimesiyle temsil edilmektedir.⁶ İlk dönem kaynaklarında sarfla ilişkili konuların işleniş biçimi dikkate alındığında التصريف lafzının, bu ilmin daha çok uygulama yönünü yansıttığı görülmektedir. Bu ilmin teorik altyapısının ve kurallarının gelişmeye başladığı evrelerde ise daha çok الصَّرْفُ kelimesi kullanılmaktadır. Buradan hareketle bu kelimenin, sarf ilminin uygulama yönüyle birlikte teorik yönünü de kapsayarak, daha genel bir anlamda kullanıldığı söylenebilir.

Arap dilbilimin temel disiplinlerinden sarf, kelime yapısındaki değişimleri kendi sistemi içerisinde geliştirdiği kurallar doğrultusunda açıklamayı amaçlayan bir ilimdir.⁷ Lafzın yapısındaki aslî ve zâid harfleri tespit edip bunların sahîh ya da illetli olup olmadıklarını izah etmektedir.⁸ Vazettiği kaideler ışığında lafzın yapısındaki değişimlerin tespitine yoğunlaşmakla birlikte, bu değişimlere bağlı olarak meydana gelen mana inceliklerini de ihmal etmemektedir.⁹

⁵ El-İsfehânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Rağîb, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halil Aynânî, Dârü'l-Marife, Beyrut, 2005, s. 283; İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükerrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-'Arab*, Dârü'l-Me'ârif, Kâhire, 1119 (h.), c. IV, s. 2434; İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekerîyyâ, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luġa*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dârü'l-Fikr, Beyrût, 1979, c. III, s. 343; el-Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcu'l-Luġa ve Sihâhu'l-Arabîyye*, thk. Ahmed Abdülġafûr Attâr, Dârü'l-ilm, Beyrut, 1984, c. IV, s. 1385; Zebîdî, Ebû'l-Feyz Murtazâ Muhammed b. Muhammed, *Tâcu'l-'Arûs*, Dârü İhyâi Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1967, c. XXIV, s. 20.

⁶ Hasan Hindâvî, *Menâhîcu Sarfîyyîn ve Mezâhibuhum*, Dârü'l-Kalem, Dımaşk, 1989, s. 15.

⁷ Râdiyuddîn Muhammed İbn Hasen El-Estrebâdî, *Şerhu Şâfiyetu İbn Hâcib*, thk. Muhammed Muhyeddin Abdu'l-Hamid ve diğerleri, Dârü'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrût, 1982, c. I, s. 1.

⁸ Bahâeddin Abdullâh İbn Akîl, *Şerhu İbn 'Âkîl*, Dârü't-Turâs, Kâhire, 1980, c. IV, s. 191.

⁹ İbn Mâlik, Muhammed et-Tâî, *İ'câzu't-Ta'rîf fî 'İlmi't-Tasrîf*, Mektebetu's-Sekâfetu'd-Diniyye, Kâhire, 2009, s. 6; Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, c. I, s. 297; Subhî Sâlih, *Dirâsât fî Fikhu'l-Luġa*, Dârü'l-Kutûbi'l-Melâyi'n, Lübnân, 2004, s. 177.

Bu bilgiler ışığında sarf ilmi şu şekilde tanımlanabilir: İştikâk, idğâm, ibdâl, i'lâl vb. araçlarla kelime yapısının farklı formlara dönüşümünü ve buna bağlı olarak meydana gelen anlamsal incelikleri, Arap dili zemininde geliştirdiği kurallar çerçevesinde inceleyen dilbiliminin temel disiplinlerinden biridir.

2.Sarf İlminin Doğuşu ve Gelişim Evrelerine Kısa Bir Bakış

a. Nahivle İç İçe Olduğu Evre

Nahiv, sarf ve belağat disiplinleri arasında fiili ayrışmanın henüz gerçekleşmediği ilk dönem dilbilimsel çalışmaların asıl gayesi, lahn tehlikesine karşı Arap dilinin orijinalitesini muhafaza etmektir.¹⁰ Bu amaçla bedevi kabilelerinden Arap diliyle ilgili toplanan materyaller büyük bir itinayla tedvin edilerek dilbilimsel kaynaklarda toplandı. Daha sonra bu materyallerden tümevarım yöntemiyle çeşitli kurallar elde edildi. Bu kurallar, tarihi süreç içerisinde gelişerek başta nahiv, sarf, belağat disiplinlerinin temelini oluşturdu.¹¹

İlmi bir disiplin formuna tarihsel süreçte ulaşan sarf ilmi, öncelikle nahivle birlikte gelişme imkânı elde etmiştir. İbn-i Cinnî'nin de ifade ettiği üzere¹² ilk dönem nahiv kaynaklarının hemen hemen hepsi sarf konularından bahsetmektedir.¹³ Günümüze ulaşan ilk nahiv kitabı kabul edilen Sibeveyhî'n (v. 182/798) *el-Kitâb* adlı eserini, Arap dilbiliminde önemli kılan faktörlerden biri de lafzın morfolojik yapısıyla ilgili birçok tahlile yer vermesidir. Oldukça geniş muhtevaya sahip olan bu eser, nahivde olduğu gibi sarfla ilgili çalışmaları da büyük ölçüde etkilemiştir. İlk dönem meşhur dilcilerden Müberred (v. 286/900), Arap gramerinin temel kaynaklarından *Muktadab*'ı telif ederken sarfla ilgili konularda, *el-Kitâb*'ı esas almıştır. Zira eserdeki bâb ve fasıl muhtevaları büyük ölçüde *el-Kitâb*'dakilerle örtüşmektedir.¹⁴ Müfessir kişiliğinin yanında dilci kimliği ile bilinen Zemâhşerî (v. 538/1144) de *Mufassal*

¹⁰ Zübeydî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan b. Ubeydullâh, *Lahnu'l-Avâm*, thk. Ramazan Abdu'ttevâb, Mektebetu'l-Hancî, Kâhire, 2000, s. 62

¹¹ Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Sirâceddîn Yusuf b. Ebî Bekr b. Muhammed, *Miftâhu'l-Ulûm*, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, s. 75.

¹² Not: İbn Cinnî, *tasrif* kavramını, bir kelimeyi bir biçimden farklı bir biçimlere dönüştürmek olarak değerlendirmektedir. İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osman el-Mevsilî, *el-Münsif li Kitâbi'l-Tasrif*, İdâretu lhyâi't-Turâs, 1945, c. II, s. 2.

¹³ İbn Cinnî, *el-Munsif li Kitâbi'l-Tasrif*, c. II, s. 4.

¹⁴ Not: Sarfla ilgili konular, dört cilt halinde basılan eserin farklı yerlerine serpiştirilmiş halde yer almaktadır. Bkz. El-Müberred, Ebû'l-Abbas Muhammed b. Yezîd, *el-Muktadab*, thk. Muhammed Abdu'l-Hâlik Azîme, Kâhire, 1994.

adlı eserini büyük oranda *el-Kitâb*'a dayandırmıştır.¹⁵ Arap dili otoritelerinden İbn Mâlik (v. 672/1274) ise *Elfiyye* isimli eserinin sonlarında aynı konuları, farklı bir üslupla manzum bir biçimde ele almıştır.¹⁶

Oluşum evresinde, bu ilmin pratiğinin teorik ilkelere nazaran daha çok geliştiği söylenebilir. Nahivde olduğu gibi sarfta da birincil kaynak niteliğindeki *el-Kitâb* adlı eserde, kelime yapısıyla ilgili önemli analizler yapılmaktadır. Ancak teorik değerlendirmeler için aynı şeyi söylemek güçtür. Örneğin, ebniyye, i'lâl, ibdâl, idğâm vb. sarfla ilgili konular التّصْرِيفُ başlığıyla aktarılmakta ancak bu kavram, sonradan ilmi bir disiplin olan sarftan ziyade, dilbilimde bir yöntem olan kıyâs-ı luğavînin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Sibeveyhi'nin tanımı bunu desteklemektedir: "Bu (sarf konularını aldığı bâbı kastederek), Arapların isim, sıfat, illetli olan veya illetli olmayan fillerden terkîp ettiği, mu'tel olup da kullanmadıkları ya da kelimalarında bulunmayan lafızların benzer ancak farklı bir vezinle kıyasını esas aldıkları bâbtir. İşte bu, lügatçilerin التّصْرِيفُ olarak isimlendirdikleri şeydir."¹⁷ Bu alıntıda التّصْرِيفُ kavramına, sahîh ya da mu'tel fark etmeksizin bazı kurallar doğrultusunda kelimenin bir vezinden diğer bir vezne kıyası, şeklinde oldukça sınırlı bir mana yüklenmiştir.

Dilbilim disiplinlerinde fiili ayrışmanın henüz gerçekleşmediği oluşum evresinde, sarf ilminin nahvin himayesinde geliştiğini gösteren en önemli verilerden biri de nahivle ilgili tanımların sarfı da içine alacak biçimde kapsamlı olmasıdır. Nahvin sistematize edilmesi ve teorik çerçevesinin belirlenmesinde önemli katkılar sunan Ebû Âlî Fârisî (v. 377/987) sarfı da içine alan şöyle kapsamlı bir tanım yapmaktadır: "Nahiv; tümevarım yöntemiyle Arap kelimada istinbât edilen bir takım ölçütlerdir."¹⁸ Benzer şekilde İbn Cinnî'nin nahivle ilgili; "İ'râb ve bununla birlikte tesniye, cemi, ism-i tasğîr, izâfet, nisbet, terkîp gibi konularda yapılan tasarruflarla bu dilin aslına yönelmektir."¹⁹ şeklindeki tanımı da oldukça genel olup nahiv ve sarfı da kapsamaktadır.

¹⁵ Not: Sistemati olmamakla birlikte sarfla ilgili birçok başlık, bir ciltten oluşan bu eserde işlenmiştir. Bkz. Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, *el-Mufasssal*, Dâru'l-Cil, Beyrût, trs.

¹⁶ Muhammed b. Abdullâh İbn Mâlik, *Metnu'l-Elfiyye*, Mektebetü'ş-Şa'biyye, Beyrût, trs.

¹⁷ Sibeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber el-Harisî, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu Hancî, Kahire, 1988, c. IV, s. 242.

¹⁸ Fârisî, Ebû Âlî el-Hasen b. Ahmed, *et-Tekmile*, Riyâd Üniversitesi Yay., 1980, s. 3.

¹⁹ İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mevsilî, *el-Hasâis*, thk. Muhammed Ali Neccâr, Mektebetu'l-İlmîyye, Mısır, trs., c. I, s. 34.

Özetle henüz müstakil bir ilim olmadığı tekevün evresinde, sarfın daha çok uygulama yönü öne çıkmış, konularının aktarımında sistematik bir yöntem takip edilmemiştir. Konular, özet bir biçimde eserlerin farklı yerlerine serpiştirilerek işlenmiştir.²⁰

b. Sarf İlminin Olgunluk Evresi

Sarfın olgunlaşması ve sitematize edilmesinde birçok âlimin katkısı olmakla birlikte özellikle bu alana özgü telif ettikleri eserlerle Mâzinî, İbn Cinnî ve Ebû Ali Fârisî gibi dilbilimciler öne çıkmaktadırlar.

Sarf ilminde telif edilen ilk eserle ilgili kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Kûfe ekolünden Alî b. Hasan Ahmer (v. 194/810)²¹ ve Basra ekolünden Ahfeş'e (v. 210/825)²² *et-Tasrîf* adında birer eser nispet edilmekle birlikte bu eserler günümüze ulaşmamıştır. Bu nedenle günümüze ulaşması itibarıyla Mâzinî'nin (v. 247/861) *et-Tasrîf* adlı eseri, ilk müstakil eser kabul edilmektedir.²³ İçeriği büyük oranda *el-Kitâb*'a benzemekle birlikte, sarfa özgü bir eser olması itibarıyla oldukça önemlidir. Eserde *ebniyye*, *ziyâdât*, *'ilâl-ibdâl*, *kıyas-ı luğavî* gibi bölümler, on sekiz alt başlıkla detaylandırılarak sistematik bir biçimde aktarılmıştır. Bu alanda diğer önemli bir eser de İbn Cinnî'nin (v. 392/1002), *el-Kitâb*'daki sarfla ilgili konuları bir araya getirerek telif ettiği *et-Tasrîfu'l-Mulûkî* adlı eserdir.²⁴

Ebû Ali Fârisî'nin sarf konularına tahsis ettiği *et-Tekmîle* adlı kitabı da bu alanda yazılan önemli eserlerden birisidir. Sarfa özgü bir eser olmakla birlikte, eserin mukaddimesinde sadece nahvin tanımına yer vermesi, daha çok uygulamaya dayalı bir ilim olan sarfın teorik zemininin yeterince olgunlaşmadığını göstermektedir. Eserde konular iki ana çerçevede ele alınmıştır: *Birincisi*; kelime sonlarındaki harf, hareke ve sukûn düzeyindeki değişimler olup bunlar da kendi içerisinde iki kısma ayrılmaktadır. Biri, âmil olgusuna bağlı olan, diğeri ise âmil kaynaklı olmayan değişimlerdir. Bu da harekeli bir harfin sakin kılınması ya da sakin harfin harekeli kılınması, harflerin ziyadeliği, bir harfin diğer bir harfle tebdîli ve ibdâl gibi konulardır.

²⁰ Ezherî, Halid b. Abdullâh, *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh*, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrût, 2000, c. II, s. 653.

²¹ İbnu'l-Kıftî, Ebu'l-Hasan Cemâluddîn Ali b. Yusuf b. İbrâhim, *İnbâhu'r-Ruvât ala Enbâhi'n-Nuhât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1986, c. IV, s. 110.

²² İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mevsilî, *Suru Sunâ'ti'l-İrâb*, thk. Hasan Hindâvî, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 1985, c. II, s. 750.

²³ Hindâvî, *Menâhîcu Sarfîyyîn ve Mezâhibuhum*, s. 68.

²⁴ Bkz. İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mevsilî, *et-Tasrîfu'l-Mulûkî*, Şirketu Nemrân, Mısır, Trs.

İkincisi; kelimenin bizzat yapısı ile ilgili değişimlerdir. Her ne kadar kavramsal düzeydeki yeterli tespitler ortaya konmasa da özellikle konuların tasnifinde sistematik bir metodun takip edilmesi eseri bu alanda öne çıkarmaktadır.²⁵

3. Ayetlerin Anlaşılmasında Sarf İlminin Katkısı

a. Lafzın Kökünün Tespit Edilmesi

Tefsir metodolojisinde yetkin âlimlerden Suyûtî, Allâh'ın muradını anlamaya çalışanların; lafzın yapısı, lafzın delaleti ve i'râb hususiyetlerini bilmeleri gerektiğini belirterek sarf ve nahiv disiplinlerinin önemine dikkat çekmektedir. Ona göre ism-i fâil, ism-i mef'ûl gibi kelime formları ile mübtedâ-haber gibi i'râb hususiyetlerinin bilinmesi, sahih bir tefsirin temel koşullarındandır.²⁶

Müfessir, lafzın kökünü tespit ederken birden fazla ihtimalle karşılaşabilmektedir. Bu durum, gerçekte lafzı müphem kılmaktan ziyade alternatif manaları ortaya çıkarmada müfessire imkân sağlamaktadır. Ayetlerin tefsirinde sarfın gerekliliğini izah sadedinde Zerkeşî'nin, kelime kökünün farklı formlara intikalinin mana çeşitliliğine sebebiyet verdiği şeklindeki tespiti de bunu desteklemektedir. Ona göre bu, iki şekilde vuku bulmaktadır. Birincisi; ism-i zaman, ism-i mekân, ism-i tasûir, ism-i fâil, ism-i mef'ûl gibi çeşitli yapılarıdır. Diğer ise kelime kökünden ziyade lafızlardaki hazf, ziyâde, kalb, ibdâl, idğâm gibi arzî değişimler olup ikincil manalara sebebiyet veren durumlardır.²⁷

Arap dilbiliminin önemli şahsiyetlerinden İbn Hişâm (v. 761/1360), doğru bir i'râb tahlilinin sarf kaidelerini bilmekle mümkün olduğunu şu örnekle izah etmektedir: وَالرَّائِيَةُ لَا تَنْكِحُهُ إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ "Zina eden bir kadınla ancak zina eden bir erkek ya da müşrik bir erkek evlenir." (Nûr, 24/3) ayette geçen merfû formdaki مُشْرِكٌ kelimesinin, mecûr olan زَانٍ kelimesine atfının nasıl mümkün olabileceği sorusuna şu tahlille cevap vermiştir: Ayette geçen زَانٍ kelimesinin aslı زَانِيٍ şeklindedir. Damme, ي harfine ağır geldiğinden dolayı bu harf sakın kılınmıştır. Sonra iltikâ sâkinden dolayı ي harfi hafzedilmiştir. زَانٍ fail olup ref alameti ise hafze giden ي üzerindeki mukadder bir dammedir.²⁸

²⁵ Fârisî, Ebû Âlî el-Hasen b. Ahmed, *et-Tekmilâ*, Riyâd Üniversitesi Yay., 1980, s. 3-4.

²⁶ Suyûtî, *el-İtkân*, c. II, s. 309.

²⁷ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. I, s. 297.

²⁸ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaluddîn Abdullâh b. Yusuf en-Nahvî, *Muğni'l-Lebib an Kutûbi'l-E'arib*, thk. Abdullâtîf Muhammed Hatîb, Turâsu'l-Arabî, Kuveyt, 2000, c. VI, s. 611.

Kelime köküyle ilgili farklı okuyuş biçimleri, kelimelerin cümle içerisindeki i'râb durumlarını doğrudan etkilemekte anlam inceliklerine sebebiyet vermektedir. *“Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz.”* (Bakara, 2/106) Ayette geçen *تَنْسِيْهَا* fiilini kıraat imamlarından İbn Kesîr ve Ebû Âmr, *نَسَا* mâzi fiilinin muzârisi olarak *تَنْسَأُ* şeklinde hemze ile okumuşlardır. Diğer kıraat imamları ise *تَنْسِيْهَا* mezîd fiilinin muzârisi olarak ayetteki şekliyle yani *تَنْسِيْهَا* biçiminde hemzesiz okumuşlardır.²⁹ *تَنْسَأُ* şeklindeki okuyuşa göre fiil *tehir etmek, ertelemek* (نَسَأْتُ أَي أَخْرَتُ) anlamlarına gelmektedir. Buna göre ayetin manası, *'şayet belli bir vakte kadar ayetin nüzûlünü ertelersek'* şeklinde olur. Ayetlerin levh-i mahfûzda bırakılıp nüzûl safhasının ertelenmesi şeklinde yapılan başka bir yorum fiilin bu formuna dayandırılmaktadır. *تَنْسِيْهَا* biçimindeki ikinci okuyuşa göre ise mana, *'onu olduğu gibi bırakmayı emrederiz* (تَأْمُرُ بِتَرْكِهَا) biçiminde olur. Buna göre *تَنْسِيْهَا* fiili, ayetin hükmünü kaldırmamak diğer bir ifade ile olduğu gibi bırakmak anlamına gelmektedir. Buna göre Hz. Peygamber'e râci birinci mef'ûl konumundaki kâf (ك) zamiri, mahzûf olup takdiri *تَنْسِيْكَهَا* şeklinde olur. Fiilin sonundaki yâ (ي) harfi ise şart cümlesinin cevabında gelmesi sebebiyle düşmüştür.³⁰

“Cinlerden bir ifrit قَالَ عَفْرَيْتَ مِنَ الْجِنَّ أَتَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ (kötü bir cin): 'Sen makamından kalkmadan önce ben onu sana getiririm.' dedi.” (Neml, 27/39) Ayette geçen *آتِيكَ* kelimesi, yapı itibariyle hem muzâri hem de ism-i fâil olabilmektedir.³¹ Ebussuûd, ayette yer alan cümleler arasındaki atıf ilişkisini dikkate alarak ism-i fâil biçimini tercih etmiştir.³² Her ne kadar bu iki form ayetin manasını ciddi olarak etkilemese de üslup açısından bir inceliğe sebebiyet vermektedir. Şöyle ki belağatçılara göre fiil cümlesi şeklinde gelen haber ögesi, hudûs (meydana gelme) ve teceddüd (yenilenme) anlamlarını ihtiva etmektedir. Başka bir ifadeyle haber konumundaki fiil zamansal nitelik taşıdığı için tedricilik ifade etmektedir.

²⁹ İbn Mücâhid, *es-Seb'a fi'l-Kirâat*, s. 168; ed-Dâni, *et-Teysîr fi'l-Kirâati's-Seb'a*, s. 76.

³⁰ Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türki, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2006, c. II, s. 309; Mekki, Ebû Muhammed b. Hammus b. Muhammed b. Ebî Tâlib, *Müşkilu'l-Râbi'l-Kur'ân*, thk. Yasîn Muhammed Sivasî, Dâru'l-Me'mun li't-Turâs, Dımaşk, ty, c. I, s. 68.

³¹ Halebî, *Durru'l-Mesûn fi Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, c. VIII, s. 615.

³² Ebussuud, Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddin İmâd Efendi, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ila Mezâyî'l-Kur'ân-ı Kerîm*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ty, c. III, s. 3.

Müfred ya da isim cümlesi biçiminde gelen haber ögesi ise sübut (sabitlik) ve istimrâr (süreklilik) anlamlarını bildirmektedir.³³

Özetle kelimelerdeki yapısal farklılıklar, öncelikle ayetin gramatik yapısını (i'râbını) şekillendirmektedir. Bu da doğal olarak ayette birtakım anlamsal farklılıklara sebebiyet vermektedir. Kelimelerin yapısal hususiyetlerini diğer bir ifadeyle iştikakını (türetilişlerini), farklı formlara dönüşümünü (siğalarını) ve bunların kategorilerini inceleyen sarf ilmi, doğru bir tefsir için vazgeçilmez alet ilimlerindedir.

b. Lafzın Manasının Tespit Edilmesi

Müfessirin bilmesi gerekli ilimler kategorisinde sarfı zikreden Zerkeşi, bir anlamın zamanla genişlemesi sonucu oluşan farklılıkların tespitinde bu ilmin önemli bir işleve sahip olduğunu ifade etmektedir. Ona göre lafızların luğavî manalarını ortaya çıkarması itibarıyla nahivden daha önemlidir. Zira nahiv, kelimenin cümle içerisinde sonradan oluşan arızî durumlarıyla ilgilenirken sarf, doğrudan kelime yapısıyla ilgilenmektedir.³⁴

Zerkeşi, İbn Fâris'in sarf ilminden haberi olmayanların birçok bilgiden mahrum kalacakları şeklindeki tespitini, وجد ve الْقَاسِطُونَ örnekleriyle ilgili tahlilleri naklederek bu ilmin tefsirdeki önemini izah etmeye çalışmaktadır. İbn Fâris'e göre وجد lafzı, mevcut haliyle müphem olup farklı formlara intikal ettiği takdirde vuzuha kavuşmaktadır. Şöyle ki mal ile ilgili hususlar وَجْدٌ , kayıp ile ilgili durumlar وَجْدًا , kızgınlıkla ilgili durumlar مَوْجِدَةٌ , hüznü durumlar ise الْقَاسِطُونَ formlarıyla ifade edilmektedir. Aynı şekilde الْقَاسِطُونَ kelimesi de çeşitli formlara dönüştüğünde farklı anlamlar kazanmaktadır. وَأَنَّ مِمَّا الْقَاسِطُونَ وَمِمَّا الْمُسْلِمُونَ "Şüphesiz içimizden Müslüman olanlar da var hak yoldan sapanlar da var." (Cin, 72/14) ve وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا "Hak yoldan sapanlara gelince onlar cehenneme odun olmuşlardır." (Cin, 72/15) ayetlerinde, zulüm manasında kullanılmıştır. Ancak farklı formda geldiği وَأَمْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ "Adaletli olun, şüphesiz Allah adaletli olanları sever." (Hucurât, 49/9) ayetinde ise tam aksine adalet manasına gelmektedir. Dolayısıyla bir mananın farklı manalara intikalinin nasıl gerçekleştiğini bilmek, bu ilmin kurallarının bilinmesiyle mümkün olmaktadır.³⁵

³³ Kazvinî, Ebu'l-Meâli Celaluddin el-Hatib Muhammed, *et-Telhis fi Ulûmi'l-Belâga*, Dânu'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire, s. 107; Teftazânî, Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer b. 'Abdullâh, *Muhtasaru'l-Me'ânî*, İstanbul, trs., s. 352.

³⁴ Zerkeşi, *el-Burhân*, c. I, s. 297.

³⁵ Zerkeşi, *el-Burhân*, c. I, s. 297-298.

Zemahşerî, sarf ilminin kurallarına riayet edilmediği takdirde ayet yorumlarında hataların kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, *يَوْمَ تَدْعُو كُلُّ أُنثَىٰ بِأُمَمِهِمْ* "Bütün insanları kendi önderleriyle birlikte çağıracağımız günü hatırla." (İsrâ, 17/71) ayetini örnek getirerek, ayette geçen *أُمَمٌ* kelimesini bazı müfessirlerce, *أُمَّ* kelimesinin çoğulu olarak değerlendirildiğini -hâlbuki *أُمَّ* kelimesinin çoğulu *أُمَّهَاتٌ* kelimesidir- bunun ise tamamen anlamsal bir endişeden kaynaklandığını söylemektedir. Buna göre babasız dünyaya gelen Hz. İsa'nın masumiyetini muhafaza etmek ve gayr-ı meşru olarak dünyaya gelen insanların haşırde mahcubiyet hissetmemeleri için annelerine nispet edilerek çağrılacaklardır. Ona göre Arap dili böyle bir yoruma imkân vermemektedir.³⁶

c. Lafzın En Uygun Manasının Tespit Edilmesi

Ayetlerin tefsirinde en ideal mana için öncelikle lafızların yapısal özelliklerinin çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Özellikle aynı kategoride değerlendirilen, ancak aralarında biçimsel farklılıklar bulunan kelimelerin sarf kuralları ışığında doğru tahlili, mana inceliklerinin tespitinde oldukça önemlidir. Mesela; *عَالِمٌ*, *عَالِمٌ* ve *عَالِمٌ* kelimelerinin hepsi ism-i fâil kategorisinde değerlendirilmektedir. Ancak *عَالِمٌ* ve *عَالِمٌ* kelimeleri *عَالِمٌ* kelimesinden farklı olarak mübalağa manasını taşımaktadırlar.³⁷ Dolayısıyla anlam itibarıyla daha vurgulu yapılardır. Bu biçimsel hususiyetlerden kaynaklanan mana inceliklerini, Türkçe mealler arasında mukayese yaparak ortaya koymaya çalışacağız.³⁸

Örnek 1: *قِيلَ لَكُمْ اِذْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ وَاللّٰهُ يَمَّا تَعْمَلُوْنَ عَلِيمٌ*

"Eğer size, 'Geri dönün' denirse, hemen dönün. Çünkü bu sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla bilendir." (Nûr, 24/28) Bazı mealler, ayette geçen *يَمَّا تَعْمَلُوْنَ عَلِيمٌ* cümlesine şu şekilde mana vermişlerdir:

- "Allah, yaptığınızı bilir." (Diyanet Vakfı)
- "Allah yaptıklarınızı bilendir." (Süleyman Ateş)
- "Allah yaptığınız her şeyi tamamen bilir." (Suat Yıldırım)
- "Allah, yaptıklarınızı hakkıyla bilendir." (Diyanet Yeni Meâl)

³⁶ Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, *el-Keşşâf*, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyâd, 1988, c. II, s. 682.

³⁷ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaluddîn Abdullâh b. Yusuf en-Nahvî, *Şerhu Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sedâ, Dâru'l-Ma'rife*, Beyrût, 2005, s. 233.

³⁸ Not: Ayet mealleri, <http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma> adlı siteden (09.12.2015) alınmıştır.

e. "Allah, yaptıklarınızı *çok iyi* biliyor." (Yaşar Nuri Öztürk)

f. "Allah edip-eylediğiniz *her şeyi* bilir." (Muhammed Esed)

Yukarıdaki a. ve b. hariç diğer mealler, عَلِيمِ sığasındaki mübalağa vurgusunu manaya yansıtılmışlardır. Zira *her şeyi tamamen* (c), *hakkıyla* (d), *çok iyi* (e), *her şeyi* (f) ifadeleriyle mananın pekiştirildiği görülmektedir.

Örnek 2: اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ (En'âm, 6/124) ayetinde أَعْلَمُ kelimesi, üstünlük manasını ihtiva eden ism-i tafdil formundadır.³⁹ Bazı Türkçe mealler, ayete şu şekilde mana vermişlerdir:

a. "Allah, mesajını koyacağı yeri (elçilik görevini kime vereceğini) *bilir*." (Süleyman Ateş)

b. "Peygamberliğini kime vereceğini Allah *bilir*." (Abdülbaki Gölpınarlı)

c. "Allah, risâletini nereye tevdi edeceğini *daha iyi bilir*." (Elmalılı)

d. "Allah, peygamberliğini kime vereceğini *tam bilendir*." (Bayraktar Bayraklı)

e. "Allah, peygamberliğini kime vereceğini *daha iyi bilir*." (Diyanet vakfı).

f. "Allah, elçiliğini nereye vereceğini *çok iyi bilendir*." (Hasan Basri Çantay)

Yukarıdaki a. ve b. haricindeki meallerin, ism-i tafdil sığasındaki *üstünlük* manasını kelimeye başarıyla uyguladıkları görülmektedir.

Örnek 3: تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ (Tebbet, 111/1) Ayette geçen تَبَّتْ ifadesi, *istimrâr* (süreklilik) manasını taşıyan dua formundadır. Onun tefsiri şadedinde gelen تَبَّ lâfzı ise haber anlamındadır.⁴⁰ Zira Arap dilinde dua cümlesi, genellikle mazi sığasında gelmekte ve istimrar manasını taşımaktadır. Aşağıda da görüleceği üzere bazı mealler bu inceliği ayete başarıyla uyguladıkları halde bazı mealler uygulamamışlardır.

a. "Ebû Leheb'in iki eli *helâk oldu*, kendisi de *hüsrâna uğradı*." (Ömer Nasuhî Bilmen)

b. "Ebû Leheb'in sosyal gücü *de kahrolsun*, kendisi de *kahrolsun!*" (Bayraktar Bayraklı)

c. "*Kahrolsun* o parlak yüzlünün iki eli ve *kahrolsun* kendisi!" (Muhammed Esed)

d. "Ebu Leheb'in iki *eli kurusun* (yok olsun o); zaten *yok oldu ya!*" (Süleyman Ateş)

e. "Ebû Leheb'in *elleri kurusun*. Zaten *kurudu*." (Diyanet işleri)

f. "*Elleri kurusun*, Ebû Leheb'in... Zaten *kurudu*, *mahvoldu o...*" (A. Fikri Yavuz)

³⁹ İbn Hişâm, *Katru'n-Neda ve Bellü's-Sadâ*, s. 291.

⁴⁰ Ferâhidî, Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Abdülhâmid Hendâvî, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrut, 2003, c. III, s. 123; el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, s. 79; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. VI, s. 455; Ebusuud, *İrşâdü'l-Aklî's-Selûm*, c. V, s. 587.

a. maddesinde her iki fiil mazi manasında, b. ve c. maddelerinde beddua manasında yorumlanmıştır. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere birincisinin beddua, ikincisini de haber manasında değerlendirildiği diğer meallerin Arap dil mantığı ve kurallarına daha uygun olduğu görülmektedir.

d. Kıraat Formlarının Tespit ve Tercihindeki Etkisi

Kıraat farklılıkları genelde hareke, i'râb, ziyadelik, noksanlık gibi kelimenin biçimsel unsurlarına dayanmaktadır.⁴¹ Sahih kıraatlerin tespit ve tercihi genelde Arap nahvi özelde ise sarf ilmine uygunluk, temel kriterler arasında kabul edilmektedir. İki farklı kıraate hamledilebilen bir lafzın, sarf kurallarına uygun vechi sahih kabul edilirken, aykırı vechi sahih görülmemektedir.⁴²

Âlûsî, كَذَّبَتْ تَمُودُ بِطَغْوَاهَا "Semûd kavmi azgunluğu sebebiyle yalanladı." (Şems, 91/11) ayetinde geçen ve cumhurun da benimsediği طَغْوَاهَا formundan farklı olarak Hasan, Muhammed b. Ka'b ve Hamad b. Seleme'den طَغْوَاهَا şeklinde bir kıraat nakletmiştir. Âlûsî, bu kıraat biçimini sarf açısından tahlil ederek sıhhatini ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre bu okuyuş biçimi masdar kabul edilerek حُسْنِي ve جُجِي kelimelerine kıyas edilmiştir. Hâlbuki masadara uygun kıyas şekli سُقِيَا dir. Bu okuyuşun kelimenin isim ya da sıfat hususunda bir müphemiyete sebep olduğunu belirterek kıraatin şâz olduğu sonucuna varmıştır.⁴³

Cumhur, وَمَنَاءَ لِنَائِيَّةِ الْآخِرَى "Diğer üçüncüsü Menat'a ne dersiniz." (Necm, 53/20) ayette geçen مَنَاءَ kelimesini, mevcut şekliyle okurken; İbn Kesîr, İbn Muhaysîn ve Mücâhid gibi kıraatçılar ise مَنَاءَ şeklinde hemze ve medd ile okumuşlardır. Her iki kıraat formu da mütevatirdir.⁴⁴ Şevkânî, bu okuyuşları kök açısından tahlil ederek kelimeye mana vermeye çalışmaktadır. Cumhur kıraatına göre bu kelime dökmek (صَتَّى) manasında مَنَى / يَمْنَى kökünden müştaktır. Çünkü ona adadıkları kurbanın kanı, Menât ismindeki putun yanına dökülmekte böylece ona yakınlaşmayı ummaktadırlar. İkinci kıraata göre ise yağmur manasında مَنَى الكَلِمَةِ kelimesinden müştaktır. Zira onlar

⁴¹ Zerkeşi, *el-Burhân*, c. I, s. 179.

⁴² Raînî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Şureyh, *el-Kâfi fi'l-Kıraati's-Seb'a*, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, s. 10.

⁴³ Ebû Hayyân, Esirüddîn Muhammed b. Yusuf el-Ceyyânî el-Endelûsî, *Tefsîru'l-Bahrî'l-Muhîr*, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, VIII, 472; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, c. XXX, s. 146.

⁴⁴ Dâni, Ebû Amr Osman b. Saîd b. Osman el-Ümevî, *et-Teyisîr fi'l-Kıraati's-Seb'a*, tsh. Otto Pretzl, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996, s. 204.

putu vesile kılarak yağmur talebinde bulunuyorlardı. Her iki vecih de Arap luğatında görülmektedir.⁴⁵

Örneklerde de görüldüğü üzere müfessirler, kıraat formlarını sarf ve luğat açısından tahlil ederek doğru manaya ulaşmayı amaçlamaktadırlar. Bu uygulama, bütün tefsirlerde bulunmaktadır. Bu da sarf ilminin tefsirde çok önemli bir işlevinin olduğuna açıkça delalet etmektedir.

Sonuç

Müfessirin bilmesi gerekli ilimlerden olup olmadığı hususunda kaynaklarda tam bir ittifak olmasa da özellikle tefsir kaynaklarındaki uygulamalar, ayet lafızlarının analiz edilerek sahih manaya ulaşmada önemli bir işlevi olan sarf ilminin, en az diğer ilimler kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayetlerdeki ilâhî maksadın daha iyi anlaşılması, öncelikle kelime yapısının doğru analiz edilerek bir takım biçimsel hususiyetlerin ortaya çıkarılmasıyla mümkün olmaktadır. Zira müfessir, bu ilmin kuralları sayesinde müşkîl, müşâbih ve müşterek kelimeler arasındaki yapısal farklılıklar ile lafzın iştikâkı, siğası gibi durumları tahlil ederek anlamsal incelikleri elde etmeye çalışmaktadır.

Kur'ân tefsirinde sarf kurallarını önemli kılan faktörlerin başında, lafızlardaki yapısal farklılıkların ayetin gramatiğini (i'râbını) etkilemesidir. Cümle düzeyinde gramatik ilişkileri etkileyen bu yapılar, birtakım mana farklılıklarına da sebep olmaktadır. Tefsirle ilgili tanımlarda, sarfın bazı özelliklerinin öne çıkarılması her iki ilim arasında güçlü bir ilişkinin varlığına esastan delalet etmektedir. Önemli bir delil de sahih kıraatlerin tayin ve tercihinde sarf kurallarına mutabakatın başlıca kriterler arasında yer almasıdır. Bütün bu olgulardan hareketle sarf ilminin, ayet lafızlarının yapısal hususiyetlerini, kendi sistematiği içerisinde geliştirdiği dilsel kurallar doğrultusunda izah ederek Kur'ân'ın daha iyi anlaşılmasını katkı sağladığı ifade edilebilir. Bu da dilbilimin temel alanlarından biri olan sarf ilmini, tefsir metodolojisinde önemli bir disiplin konumuna getirmektedir.

Kaynakça

İbn Akil, Bahâeddîn Abdullâh, *Şerhu İbn 'Âkil*, Dâru't-Turâs, Kâhire, 1980.

Alûsî, Ebu's-Senâ Şehâbeddîn Mahmûd b. Abdillâh, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985.

⁴⁵ Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlanî, *Fethü'l-Kadîr*, Dâru'l-Marîfe, Beyrut, 2007, s. 1419.

- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcu'l-Lûğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr, Dâru'l-İlm, Beyrut, 1984.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osman el-Mevsilî,
 _____, *el-Munsif li Kitâbi'l-Tasrif*, İdâretu İhyâi't-Turâs, 1945.
 _____, *el-Hasâis*, thk. Muhammed Ali Neccâr, Mektebetü'l-İlmiyye, Mısır, ty.
 _____, *Sırru Sunâ'ati'l-İ'râb*, thk. Hasan Hindâvî, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1985.
- Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd b. Osman el-Umevî, *et-Teyisr fi'l-Kurâti's-Seb'a*, tsh. Otto Pretzl, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.
- Ebusuud, Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddîn İmâd Efendi, *İrşâdü'l-Aklî's-Selîm ila Mezâyâ'l-Kur'ân-ı Kerîm*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ty.
- Estrebâdî, Radiyuddîn Muhammed İbn Hasen, *Şerhu Şâfiyetu İbn Hâcib*, thk. Muhammed Muhyeddin Abdu'l-Hamid ve diğeri, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrût, 1982.
- Ezherî, Halid b. Abdullâh, *Şerhu't-Tasrih Ala't-Tavdîh*, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrût, 2000.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Luğa*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1979.
- Fârisî, Ebû Âlî el-Hasen b. Ahmed, *et-Tekmilê*, Riyâd Üniversitesi Yay., 1980.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Abdülhâmid Hendâvî, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- Ebû Hayyân, Esirüddîn Muhammed b. Yusuf el-Ceyyânî el-Endelüsî, *Tefsîru'l-Bahrî'l-Muhîr*, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.
- Hindâvî, Hasan, *Menâhîcu Sarfiyyîn ve Mezâhibuhum*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1989.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaluddîn Abdullâh b. Yusuf en-Nahvî,
 _____, *Muğni'l-Lebib an Kutûbi'l-E'ârib*, thk. Abdullâtif Muhammed Hatîb, Turâsü'l-Arabî, Kuveyt, 2000.
 _____, *Şerhu Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sedâ*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 2005.
- İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Rağîb, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halil Aynanî, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2005.
- Kazvinî, Ebu'l-Meâli Celaluddîn el-Hatîb Muhammed, *et-Telhis fi Ulûmi'l-Belâğa*, (Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire, yy.).
- İbnu'l-Kıftî, Ebu'l-Hasan Cemâluddîn Ali b. Yusuf b. İbrâhim, *İnbâhu'r-Ruvât ala Enbâhi'n-Nuhât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1986.
- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2006.

- İbn Mâlik, Muhammed et-Tâî, *İ'câzu't-Ta'rîf fî 'İlmi't-Tasrîf*, Mektebetu's-Sekâfetu't-Diniyye, Kâhire, 2009.
- İbn Mâlik, Muhammed b. Abdullâh, *Me'tnu'l-Elfiyye*, Mektebetü's-Şa'biyye, Beyrût, trs.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru'l-Me'ârif, Kâhire, 1119 (h.).
- Mekkî, Ebû Muhammed b. Hammus b. Muhammed b. Ebî Tâlib, *Müşkilu'l-Râbi'l-Kur'ân*, thk. Yasîn Muhammed Sivasî, Dâru'l-Me'mun li't-Turâs, Dımaşk, ty.
- Müberred, Ebû'l-Abbas Muhammed b. Yezîd, el-Muktadab, thk. Muhammed Abdu'l-Hâlik Azîme, Kâhire, 1994.
- Nebîl, b. Muhammed İbrâhim, *İlmu'l-Kuraat*, Mektebetu't-Tevbe, Riyâd, 2000, s. 37.
- Ra'înî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Şureyh, *el-Kâfi fî'l-Kuraati's-Seb'*, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.
- Sâlih, Subhî, *Dirâsât fî Fikhu'l-Luġa*, Dâru'l-Kutûbi'l-Melayîn, Lübnân, 2004.
- Sekkakî, Ebû Ya'kub Sirâceddîn Yusuf b. Ebî Bekr b. Muhammed, *Miftâhu'l-Ulûm*, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- Sibeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber el-Harisî, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetü Hancî, Kahire, 1988.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celaledîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İbn-i Kesîr, Beyrut, 2002.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celaledîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İbn-i Kesîr, Beyrut, 2002.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlanî, *Fethü'l-Kadîr*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2007.
- Teftazânî, Sa'deddîn Mes'ûd b. Ömer b. 'Abdullâh, *Muhtasaru'l-Me'ânî*, y.y., İstanbul, ty.
- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Murtazâ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Tâcu'l-'Arûs*, Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1967.
- Zemaşerî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, _____, *el-Keşşâf*, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyâd, 1988, II, 682.
- _____, *el-Mufassal*, Dâru'l-Cil, Beyrût, Trs.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedreddîn Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Darü't-Turas, Kahire, ty.
- Zübeydî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan b. Ubeydullah, *Lahnu'l-Avâm*, thk. Ramazan Abduttevâb, Mektebetu'l-Hancî, Kâhire, 2000.
- <http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma> (09.12.2015)